

Josef Mánes

Beata ALTIOR: Sv. LUDMILA

Průvodní slovo v rámci cyklu **Via Melodica** souboru HORA FUGIT

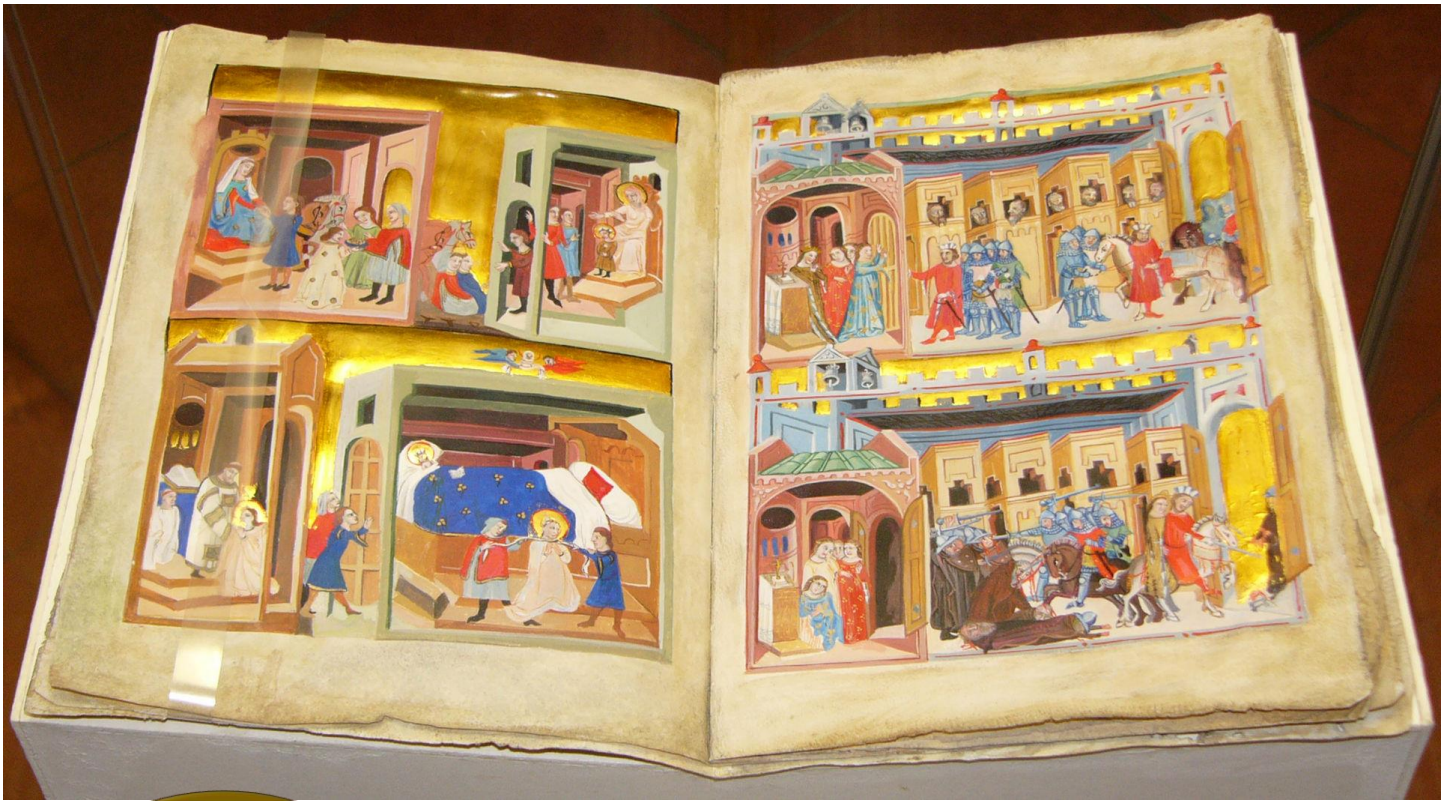
Městská
část
Praha

6

V kostele sv. Matěje je dne 9. září 2018 přednesl mistr František Špaček / Text zpracoval a doplnil Jiří Altior

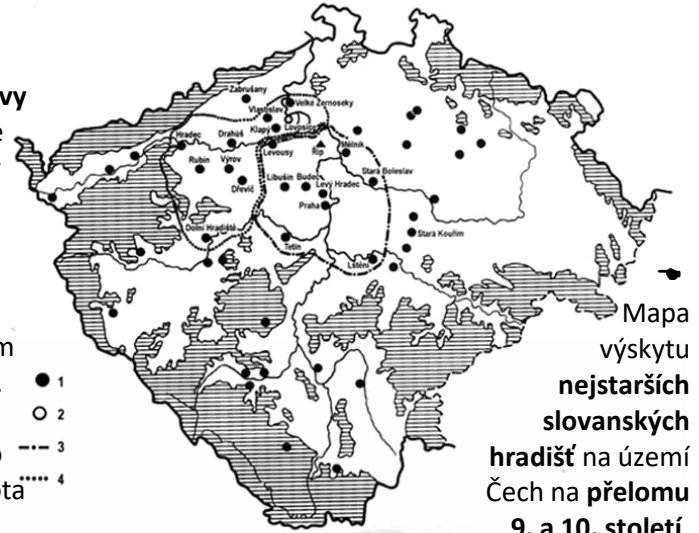
Tento kulturně-vzdělávací projekt finančně podpořila MČ Praha 6

Na jediném dochovaném zlomku latinské verze **Dalimilovy kroniky**, jsou i ilustrace ze života svaté Ludmily včetně její smrti.

➔ **Hradiště Pšov**, ze kterého sv. Ludmila pocházela, se nyní nachází pod historickým středem města Mělník.
 ⚡ **Hradiště Tetín** bylo dějištěm dramatického završení Ludmilina života v roce 921.

Mapa výskytu nejstarších slovanských hradišť na území Čech na přelomu 9. a 10. století.

Situace v Čechách na konci 9. a v 1. třetině 10. stol.
 Legenda: 1 – tehdy existující hradiště; 2 – lovosická sídelní aglomerace; 3 – přibližný rozsah středověké přemyslovské domény; 4 – přibližný rozsah lučického knížectví

* **Hradiště Tetín** se nacházelo na jihozápadní hranici Přemyslovské země. Dnes je to ostroh nad řekou Berouňkou v katastru obce Tetín. V roce 2006 proběhl archeologický výzkum hradiště, který objevil třicetku hrobů z první poloviny 10. století. Ve třech hrobech byly pohřbeny ženy s bohatší výbavou: s drahými náušnicemi, skleněnými korály, noži, gombíky či vědrem.

* První písemná zmínka o **hradu Tetín** pochází z roku **1321**, ale archeologicky je doložen až do poloviny 13. století. Ví se však, že již v roce **1288** bylo místo sídlem královského loviště. Během vlády **Václava II.** byl hrad přestavěn pro potřeby přemyslovských levobočků. Později hrad koupil **Karel IV.** Tetínské panství připojil ke Karlštejnu a zdejší hrad zpustnul.

Svatá Ludmila – nebo uvádí se také **Lidmila** – žila v letech **860** až **921**. Pocházela z malého kmene **Pšovů**. Narodila se na hradě **Pšově**, což je dnešní Mělník. Byla manželkou knížete **Bořivoje**, prvního historicky doloženého Přemyslovce. Roku **874** navštívil Bořivoj moravského knížete **Svatopluka**, kde na něho silně zapůsobil **svatý Metoděj**, od kterého se také nechal pokřtít. Bořivoj do Čech přivedl slovanské kněze v čele s knězem **Kaichem** (a/nebo/anebo i knězem **Pavlem**).

Sídlem jejich misie se stal **Levý Hradec** a od nich přijala křest také svatá Ludmila – matka **Spytihněva** a **Vratislava**, a babička svatého Václava. Když Vratislav zemřel, nástupce Václav byl ještě nezletilý a vládla za něho jeho matka **Drahomíra**. Ta žárlila na Ludmilu a její vliv na Václava i na její domnělou moc, a tak nechala Ludmilu zavraždit dvěma vrahy: **Kumanem** a **Tumanem**. Stalo se tak na **Tetíně**, Ludmilině sídle. Údajně byla uškrcena vlastním závojem, který se později stal Ludmiliným atributem.

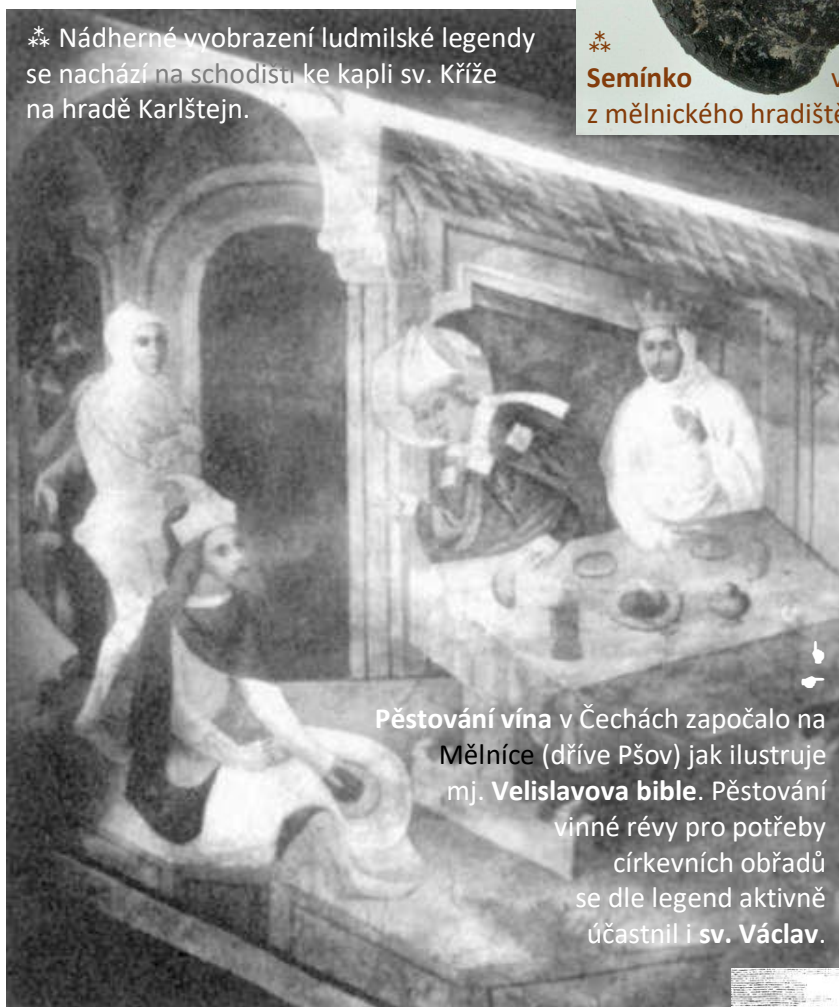

➤ **Metoděj křtí Bořivoje** na dvoře velkomoravského knížete **Svatopluka** roku **874**.

✪ **Semínko** vinné révy z mělnického hradiště z **9. stol.**

✪ Nádherné vyobrazení ludmilské legendy se nachází na schodišti ke kapli sv. Kříže na hradě Karlštejn.

Pěstování vína v Čechách započalo na Mělníce (dříve Pšov) jak ilustruje mj. **Velislavova bible**. Pěstování vinné révy pro potřeby církevních obřadů se dle legend aktivně účastnil i sv. Václav.

Druhý život Ludmily započal záhy po jejím zavraždění. **Svatý Václav, její vnuk, nechal přenést její tělo z Tetína na Pražský hrad a uložit u svatého Jiří**. Přenesení v oné době znamenalo obecně uznání za svatého. Komplikovaný vnitropolitický vývoj na přelomu tisíciletí neumožnil rozvinout toto prvé období Ludmily jako světičky.

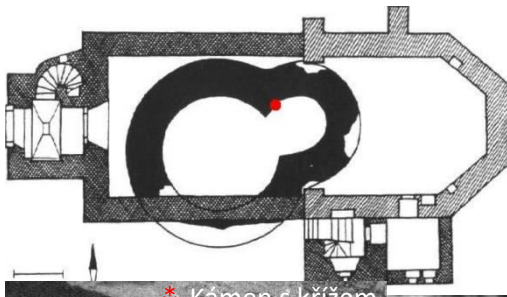
⚡ **Skica rotundy z roku 1892.**

Rotunda Petra a Pavla na Budči pochází z **9. stol.** Je nejstarší dochovanou stavbou u nás.

Zde studoval **svatý Václav** a pobývala **sv. Ludmila**.

Její úcta se stáhla do zdí Svatojiřského kláštera a kruhu Přemyslovců, a nerozšířila se mezi ostatní vrstvy společnosti. V benediktinském klášteře se však Ludmila těšila značné úctě a roku 1100 dosáhla abatyše **Windelmuth** připojení části Ludmilina závoje k ostatním relikviím. Traduje se, že biskup Heřman nejprve nevrle odmítl, ale díky zázraku pak změnil názor.

➔ Soudobý kostel sv. Klimenta na Levém Hradci pochází ze 17. století, ale pod jeho podlahou se nachází zbytky původní románské rotundy postavené knížetem Bořivojem v roce 880.

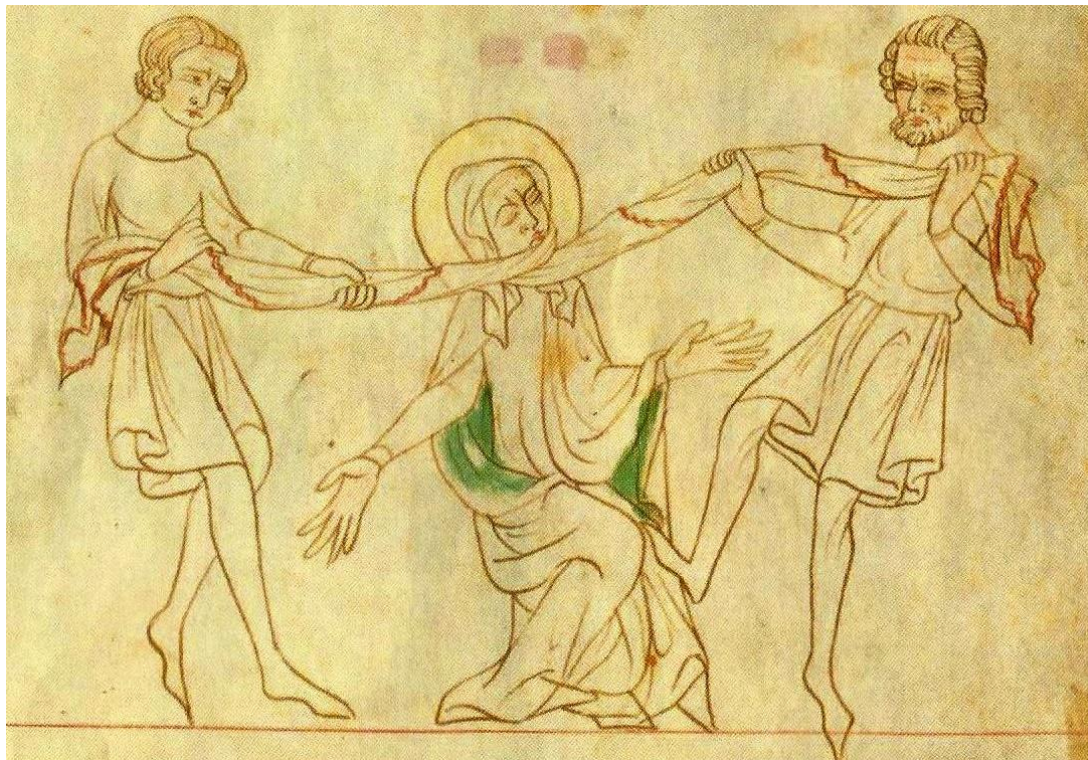
❖ Kámen s křížem

Součástí základů románské rotundy byl i velký kámen s křížem, který pravděpodobně pochází z nejstaršího kostela, který byl ještě dřevěný. Jeho pozice je označena červenou značkou.

Hlavním předpokladem pro šíření kultu „druhého“ života světce bývají příběhy – tedy legendy – a srozumitelné zformování charakteristiky postavy uchopitelné pro uctívání. Kolem poloviny třináctého století už je **ludmilský kult** nepochybný, ale v pramenech ještě není zformováno, jaký typ dokonalého člověka a křesťana je v Ludmile uctíván. Postupně se vyvinula úcta k Ludmile jako k přímluvkyni – křesťanské pramáti, která svým pomáhá najít obranu a ochranu v těžkých dobách země. Legenda ***Fuit in provincia Bohemorum*** líčí prostě její život a vyzdvihuje její péči o chudé. Motiv výchovy vnuka, svatého Václava, se objevuje v legendě ***Factum est***, která se zaměřuje také na její vdovský život a mučednickou smrt. Výrazné místo patří legendě ***Život a umučení svatého Václava a báby jeho svaté Ludmily, to jest v Kristiánově legendě***. Zde je už plně rozvinutý nám známý obraz Ludmily jako moudré babičky.

V první polovině čtrnáctého století se význam Ludmily jako světice v povědomí národa ještě posunul, když si ji pražský arcibiskup **Jan IV. z Dražic** zvolil jako svoji osobní patronku. Snad to vyjadřuje i takový celkový posun doby, kdy se od mužských válečnických ctností dostalo uznání ženě s důrazem na etické hodnoty života. No, a odtud už jenom krůček, aby se Ludmila roku **1431** prvně objevila mezi patrony pražského kostela a záhy i celé země. Symbolizovala v jejich sboru nejen počátky první dynastie, tedy Přemyslovců, ale obecně lidské – a v osobě babičky vychovatelky – přímo vychovatelské hodnoty.

↳ Vražda kněžny Ludmily (Velislavova bible, vytvořena 1325 až 1349)

Následující staletí už nic nezměnila na pojetí světice Ludmily, třebaže podle svých potřeb vyzdvihovala rozličné aspekty. Tak třeba pro barokní vlastence **zahajovala české nebe** a tím i slávu a velikost Čech. Obrozenci v ní ctili **první kněžnu domácího vladařského rodu**, a devatenácté století **českou zemskou patronku**. Součástí úcty vždy zůstaly ženské hodnoty Ludmily, někdy až romanticky zidealizované. Díky antropologickému výzkumu můžeme k pohledu na moudrou babičku přidat další poznatky. **Silná žena uvyklá častým jízdám na koni, trpící opakovanými bolestmi hlavy a dalšími potížemi.**

↳ Součástí kostela sv. Václava na Praze 6 spravovaného Sestrami Apoštolátu sv. Františka je i malba se sv. Ludmilou

Lidská hodnota kněžny Ludmily získává další rozměr, který moderní doba dle svého obyčeje spíše mlčky podceňuje. Čtení z legend zahájíme ve **dvacátých letech desátého století**. Je to legenda **Fuit in provincia Bohemorum** a píše se v ní:

„Byl v zemi české jeden kníže, jménem Bořivoj, žijící i tehdy ještě v obyčejích pohanských, a vzal si za manželku dceru knížete Slavibora, jménem Ludmilu.“

V roce **1719** vychází **Drahá perla** s podtitulem **V temnosti pohanské zrozená, křesťanskou vírou osvětlená, korunou mučednickou do nebe vyzdvížená.**, kde se píše:

„*Lidmilla, která ač mladá byla, však velikou rozšafnost a tváře spanilost měla, své Bohy horlivě ctíla a jim veliké a nákladné oběti činila. Kněžna Lidmila žádala manžela svého Bořivoje, aby dal jednu Modlu z zlata udělati, kterýžto poručil slíti obraz ženské postavy větší nežli který člověk, již Kněžna Lidmilla dala jméno Krosyna, do obzvláštního místa ji postavila, každého dne oběti slavně činila a olejné světlo ustavičně před ní páčila.*

Druhého roku, totiž Léta 892, když Kněžna Lidmilla Manželi svému Synáčka porodila, Bořivoj na radostné hody (po)zval. Toho času přišel k Knížeti Bořivojovi též dar od Svatopluka Krále Moravského nikdy v zemi nevidán a neslýchán, totiž Sud dobrého Vína, kteréhož Kníže a Kněžna též Hodokvasové když okusili, velmi se tomu nápoji divili. Lidmila od Krále Moravského Svato-Pluka vinný rývi vyžádala a první Vinici na Mělníku vstřípila; na který Svatý Václav vlastníma rukama pracoval a z ní Víno ke Mši Svaté obětoval, která Vinice až do dnešního dne se spatřuje a Svato-Václavská se nazývá.

Když skrze božské milosrdenství kníže Bořivoj od krále Svatopluka do Moravy z jistých příčin povolán, šťastně u víře křesťanství skrze biskupa Cyrila vyučen a léta 894 s třiceti služebníky svými pokřtěn byl. Krále Svatopluka žádal, aby dovolil svému biskupu do Čech s nimi jeti, který by manželku jeho Lidmillu svatě víře křesťanské vyučil i také ve jménu Svaté Trojice pokřtil.

ŽEVŠT GLÁVI SVATÉ LIDMILLI.

Toho času Lidmilla ve snách divná vidění v Bšově aneb na Mělníce bydlící měla i hlas neznámý slyšela, řkoucí: »Lidmilo, pokřtí se dej, chceš-li velikou milostí od Božího Syna Krista obdařena býti.« Kteráž také slíbila to učiniti. Pročež jakž Bořivoj s biskupem do Bšova aneb Mělníka přišel, po vděčném přivítání Lidmila k biskupovým nohám padnouce, křtu svatého žádala. Biskup vyučiv ji, též tři její syny, jakož také svatý Lidmily rodiče a bratra, též s nimi velký počet pohanův pokřtiv léta 898. To místo, kde svatá Lidmila pokřtěna byla, nyní obráceno jest v kapli, kdežto každý den k počestnosti její mše svatá se koná.“

Drahá Perla
V temnosti Pohanské
Zrozená /
Křesťanskou Vírou
Osvětlená /
Korunou Mučednickou do
Nebe vyzdvížená.
Aneb
Wentah nábožného Žiwota
Swaté Lidmilly
Mučednice a Patronky
České Země /
K potěšení všem Čtitelům na
Světlo wydaná.
S Dowlonim Duchovní Brchnosti.
Wytisťená w Praze / w Joachyma
Damenického / blíž Staré Rychty.

Socha sv. Ludmily
na nároží zvonice proboštského chrámu
sv. Petra a Pavla v Mělníce

A vracíme se zase do **konce jedenáctého století** v homilii **Factum est**.

„Ona v zemi České vzešla jako hvězda jitřní, jež jsouc jakoby zvěstovatelkou slunce spravedlnosti, což je Kristus, světlem víry temnoty bludu zaplašovala. Ona jest prvosenka pravého jara, to jest milosti boží, neboť ona, jak známo, první mezi svatými řečené už země za svatou byla prohlášena. Ona je první z vinných ratolestí, druhá pak je blahoslavený vévoda Václav a třetí svatý biskup Vojtěch, kteřížto všichni skrze lis mučednictví do královského poháru hostiny nebeské šťastně skanuli. Poněvadž pak blahoslavená Ludmila byla nejen první matkou věřících v té zemi, ale stala se i v nebi první jejich přímlyvkyní.

Kaple sv. Ludmily
v katedrále sv. Víta, Václava a Vojtěcha

Horlivě tedy jest nám pěstovati a ctíti tuto vinnou ratolest, aby se nám pro její zásluhy naplnil pohár spásy. Neboť čím pevněji ji stlačil lis mučednictví, tím plodněji se přimkla k pravé révě, Kristu. O tom však, jak svou vysokostí, když už její plod dozrál, až do nebes pronikla, poslechněme.“

Kronyka Czelka

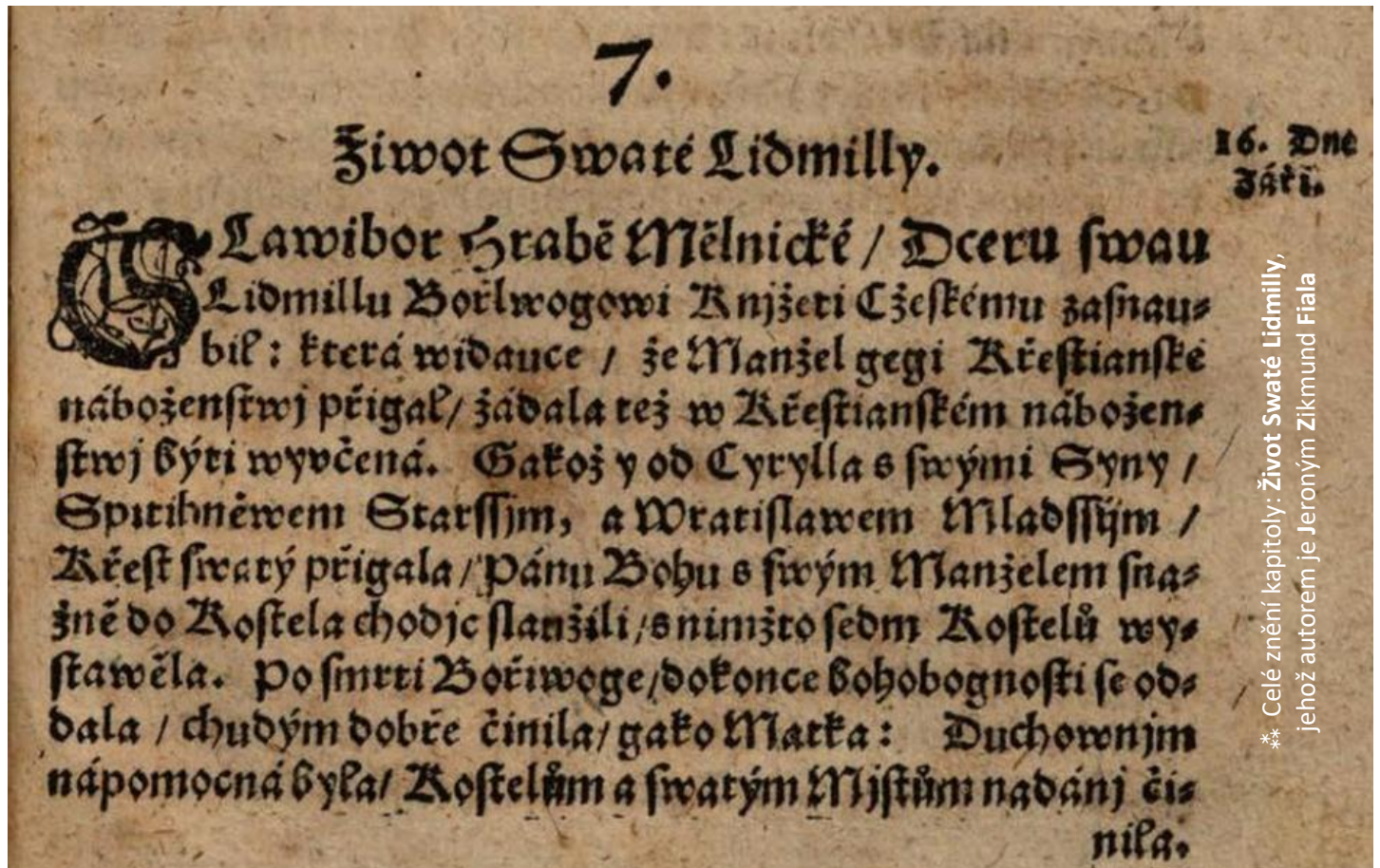

Cum gratia et Privilegio Regie Maiestatis

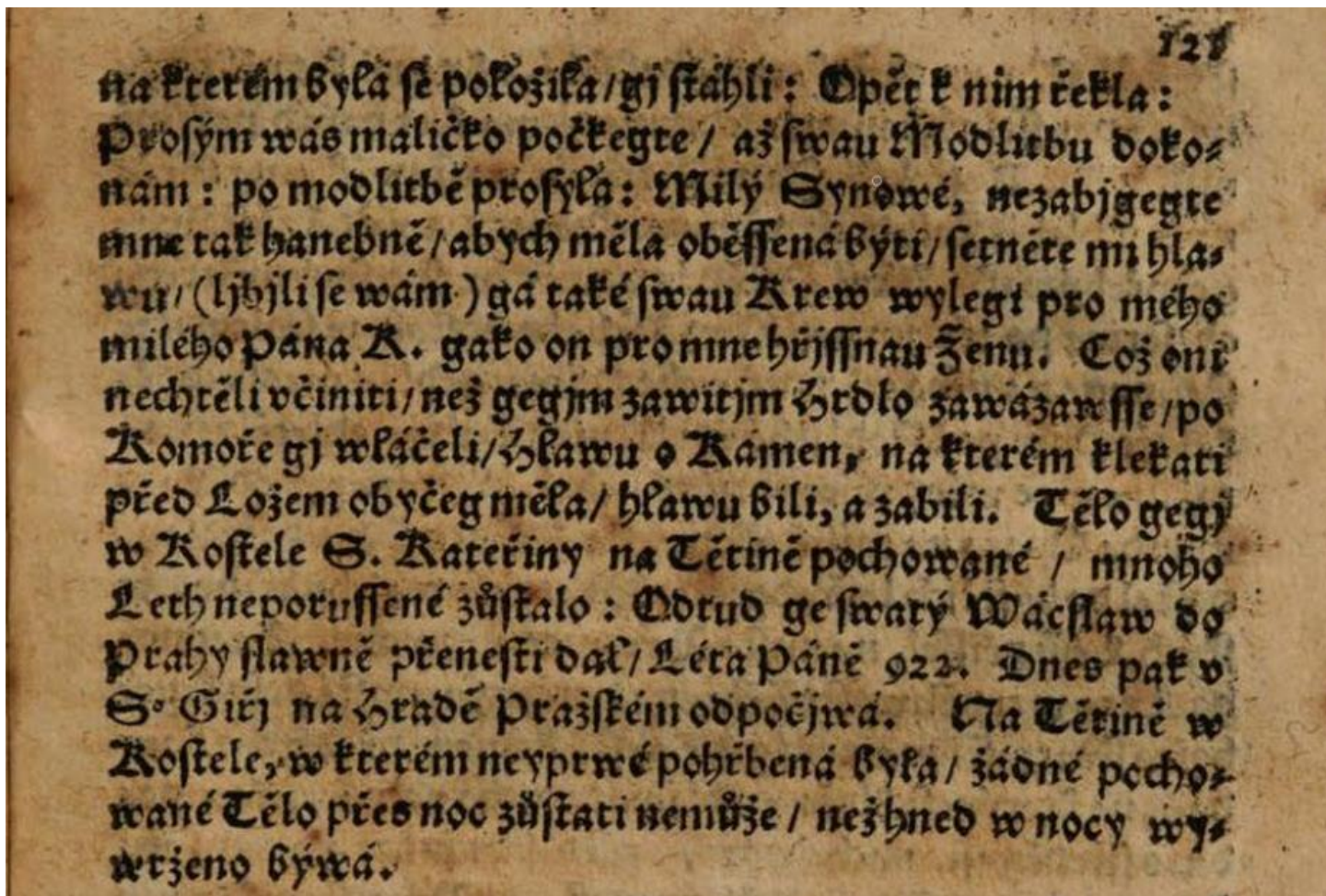
v nenávisti svou tchýni Ludmilu. Říkala totiž: »Proč ona má býti takřka mou paní? Zahubím ji, zdědím všechno, co má a svobodně budu vládnouti.« Byl totiž její syn Václav posud mladíček. Jakmile Ludmila seznala takovýto oumysl, řekla své snaše: »Netoužím vládnouti naopak žádám, abys mi povolila nerušeně sloužit Bohu až do skonání mých dnů.«

Jeroným Zikmund Fiala ve Dvanáctero řádů rytířů božích roku 1630 poznamenal:

„Lidmila hněvu a ukrutnosti její místo dajíce, z Prahy se odebrala do Tetína, život pobožně a svatě vedla.“

mila. Po smrti Spitihněwa / dosedl na Stolicu Knížet-
 cý bratr jeho Wratislaw / gehožso Manželka Drahomira /
 Žena Břeslawowa z Lutice w Modlarstwj Pohanstem ne-
 napravitedlná a nevstupná, dva Syny porodila / Wác-
 slawa a Boleslawa. Lidmila k swému potěssenj w Wdo-
 wstwj wyžádała sobě Wácslawa k vychowanj w Sázní Bo-
 žj a wjře Katolické / což y snázně učinila / gaťož y Kněz Pa-
 wel gegj Spowědnj, a S. Mladence do Budče na liter-
 nj vměnj dali. Za tím že Otec geho Knjze Wratislaw um-
 řel / z včenj domu powolan / aby žemi spravowal : Ale vs-
 krutná Drahomira proti Křestianskému náboženstwj bau-
 řila / těžce snáßela / že Syn gegj Wácslaw w správě S.
 Lidmilly Baby své držel : Po sobě weliký djl žemě tabla /
 a kdekoli mohla / Křestianům se protiviti / wynaßawas-
 la. Lidmilla hněwu a vkrutnosti gegj místo dagjce / z
 Prahy se odebrala do Tětina / žiwot pobožně a swatě wedla :
 Namluwila Drahomira dva Wrahy, Kumana a Tuma-
 na, od S. Lidmilly z dětinstwj odchovaný / že S. Wdowu
 z swěta sfliditi připowěděli. S. Lidmilla Andělem, gať-
 ťa se gi siset přibližuje, napomenutá / po učiněném zhřj-
 chůw swých wyznánj / důstognau Oltárnj Swátost přiga-
 la / oběd slawny rozkázala pripraviti / a swe Wrahy za stůl
 posadivšy / přátelsky s nimi rozmlawagje / jim poslut o-
 wala : po obědě Čzeled swolawšy / každému geho službu
 zaplatila / a každého zwołášť obgaršy, poljbila / seršsemi
 spolu se rozžehnaršy / do swého přjbytku odesla / a s welic-
 kým náboženstwj m Pánu Bohu se modlila : w noci Kus-
 man a Tuman na ni dvěře wyrazili : ona k nim : Bratřj
 milj, proč s takowau prchliwostí gste přišli / wšak ga sem
 wám welké dary, pře nez Drahomira, dawala / gaťo milé
 své Syny wás na mém Dvoře wychowala : Oni z Lůžka

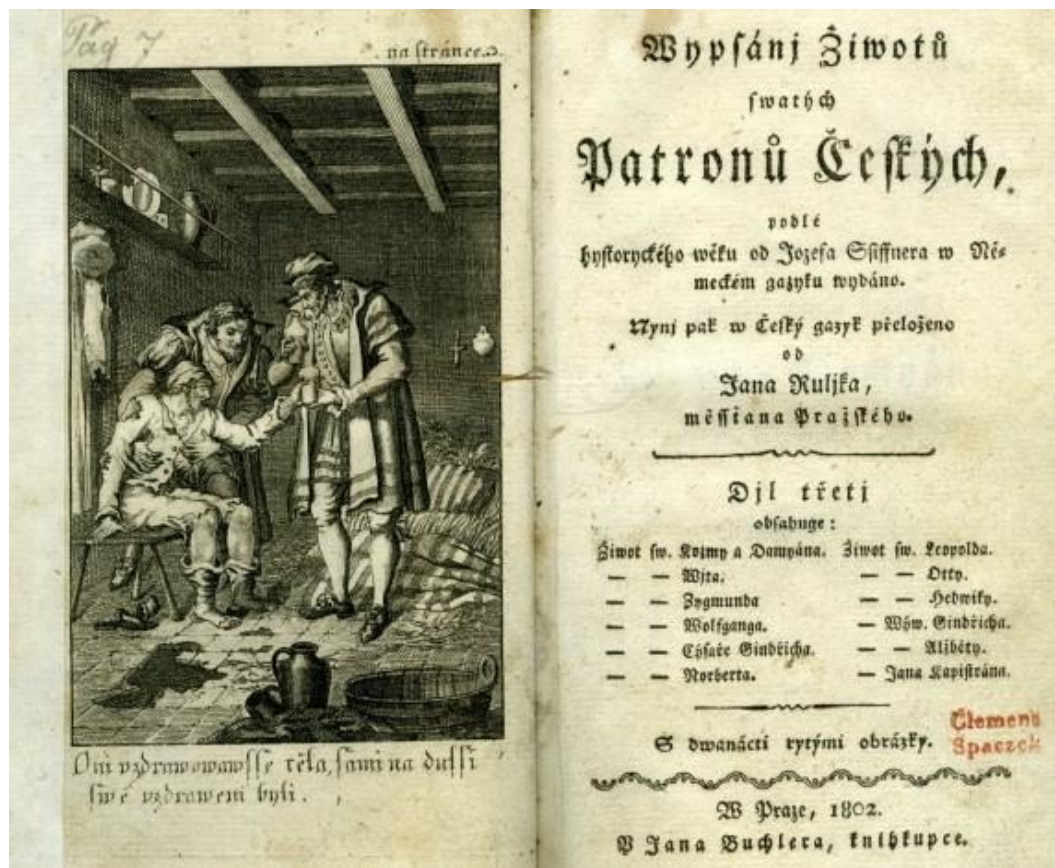

A dostáváme se k **Vypsání životů svatých patronů českých**, které sepsal Josef Schiffner mezi léty 1801 až 1802:

„Drahomíra chtěla tedy svůj zlý oumysl skutkem vykonati, zavolá k sobě tajně dvou nešlechtníků, jenž se Kumma a Tommo

jmenovali, a velí jim, aby tchyni její Lidmilu života zbavili. Oni jsouce pohané a darů žádostiví, slíbili to učiniti. Tím tedy oumyslem na Tetín, kdežto Lidmila sídlo měla, pospíchají.

Lidmila vítala a přijala jich laskavě, učinivše jim hody skvostné. Při hodování rozmlouvá s nimi právě jako matka upřímná se svými syny, tito ale bezbožní hosté již již chtěli morděství provoditi, avšak byvše zaraženi od ohavného skutku upustili; nebo laskavá slova Lidmily tak jim srdce morděřská obměkčila, žeť nemohli nic takového proti ní počínati.

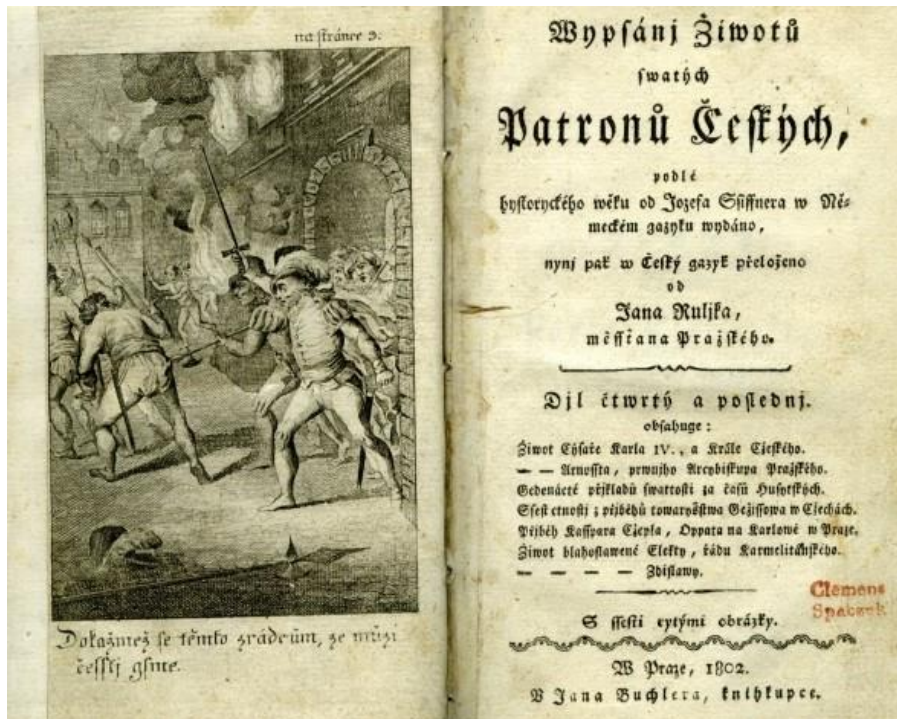

na Tetíně stalo. Ona pak to slyšíc, velkou vzteklostí počala jim domlouvati, že byli srdce babského, a netroufali sobě starou ženu z světa sprovoditi. Potom velí jim opět, aby jíti nemeškali, a rozkaz její vyplnili.

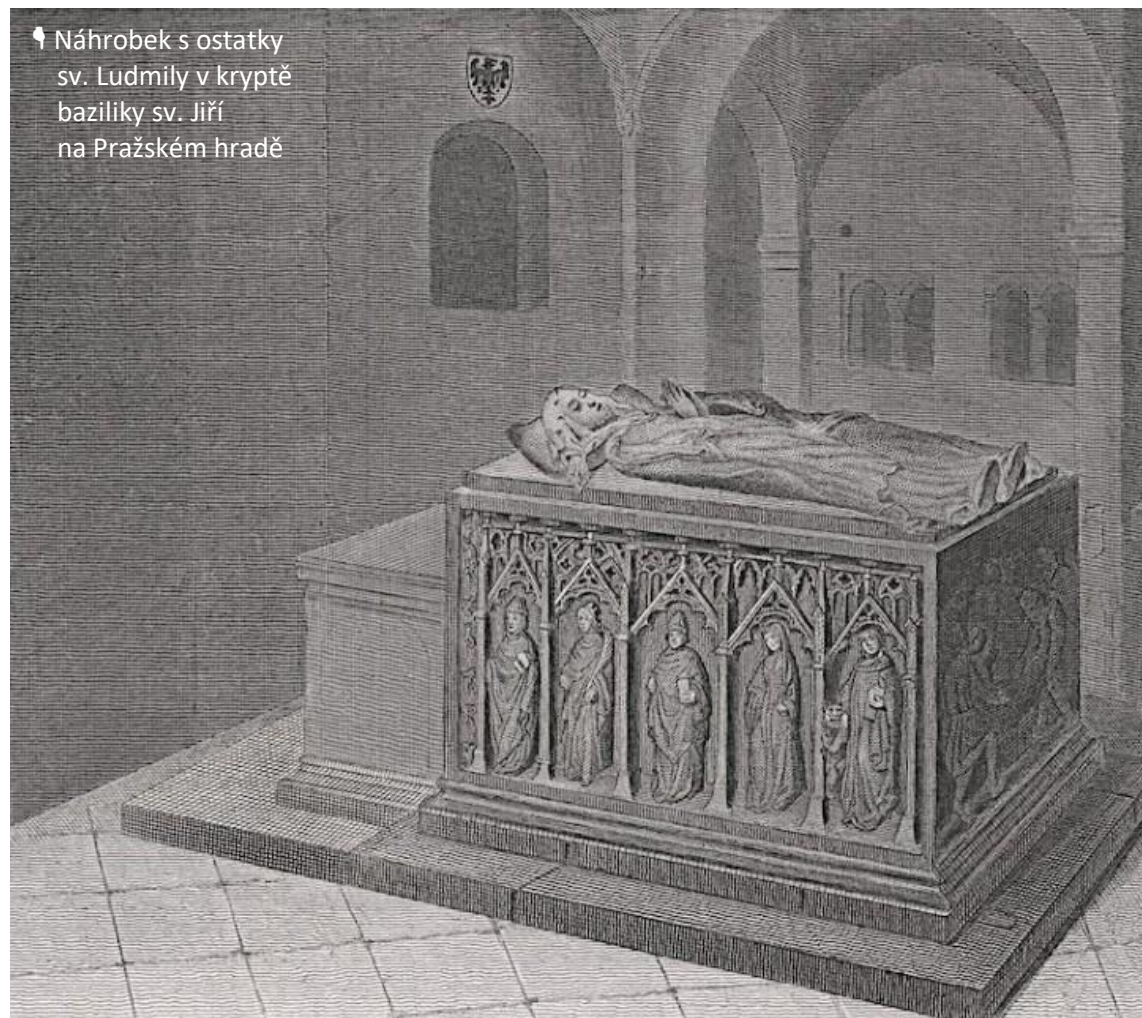
Aby se jim nestalo jako předtím, nešli přímo na ten hrad, nýbrž skryli se v nejbližším lese a očekávali, až se tmíti bude. Lidmila jakoby o tom zlém oумыslu Drahomířiném věděla, rychle volá věrného starého kaplana. Tělo a krev Pána Ježíše z rukou jeho přijala, a duši svou stvořiteli všech věcí poroučela. Tuť ti dva najatí vražedníci do ložnice, kdež Lidmila odpočívala, hřmotně vkročili. Jimž ona přívětivě řekla: »Proč medle s takovou prchlivostí jste sem přišli? Jestliže jsem vám snad křivdu učinila, oznamte mi, prosím.« Oni pak jako vzteklí, na její slova nic nedbajíce, opovážili se rukama na ni sáhnouti, ji z lože stáhnouti a na zem uvrci. Opět řekla: »Milí synové, prosím vás, jestliže jste přišli, abyste mě usmrtili, stněte mi hlavu, ať také já svou krev vyliji pro svého pána Ježíše. Ale zuřiví morděři toho učiniti nechtěli, nýbrž prostěradlo na způsob provazu ji na hrdlo zavázavše, po ložnici smejkali, až ji uškrtili.« A tak svatá kněžna Lidmila, původem bezbožné a ukrutné nevěsty své Drahomíry, na hradě svém Tetíne zardoušena a zamordována byla.“

Václav Hájek z Libočan v Kronice české píše:

„Rozpomenuv se kníže Václav na dobré skutky své báby Lidmily i na to také, že jest ho ona najprv dobrým křesťanským obyčeuom učiti počala, shromáždív kněží radil se s nimi o to, že by chtěl vzíti tělo své milé babky a položití je blízko od syna jejího Vratislava, otce svého. I radili jsou jemu, aby tak učinil. Posláni jsou bez meškání kněží, osoby duchovní i někteří světší na Tetín, aby vuoli a žádost knížete svého vyplnili, a pojali s sebou kněze Pavla, muže velmi starého, někdy jejího kaplana, aby on ukázal, kde jest to tělo pochoval.“

↳ Václav Hájek z Libočan

↳ Náhrobek s ostatky sv. Ludmily v kryptě baziliky sv. Jiří na Pražském hradě

Hrob sv. Ludmily byl původně na Tetíně. Po přenesení jejích ostatků do kostela sv. Jiří byl několikrát přesunut.

I otevřevše to místo našli jsú tělo celé a beze vsí poškvrny, tvář toliko maličko se proměnila. I vzkřikli jsú vsichni řkúce: »Budiž Pánu Bohu našemu z toho daru chvála na výsosti.«

Nazajtrí pak vyšel kníže s kněžími a zástup veliký lidu křesťanského, a vzavše tělo nesli jsú je s krásným zpíváním až do kostela svatého Jiří, a to bylo desátý den měsíce listopadu. Tu pak v kostele svatého Jiří slavné zpívání o svatých mučedlnících bylo zpíváno; netoliko pak věrní, ale i pohané k tomu divadlu mnozí sú běželi. Vidúce, že Pán Ježíš Kristus zachoval tělo její od porušení, mnozí pak z pohanuov, ten div vidúce, uvěřili sú v Pána Ježíše a tu hned křest svatý přijali a modly němé opovrhše živému Bohu Pánu Ježíšovi slúžili. A tak tu jest tělo její svaté od vnuka jejího pochováno.“

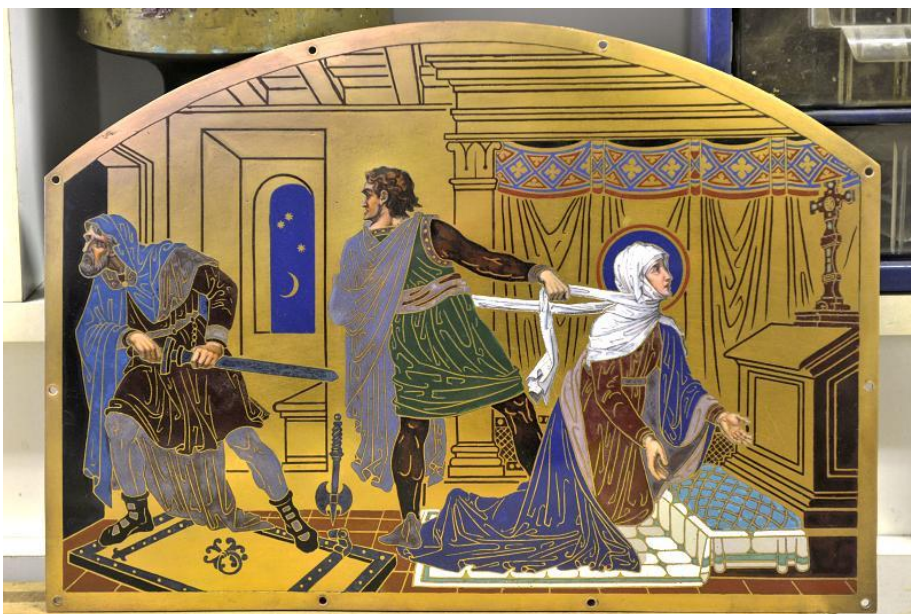

A ještě **Kosmova Kronika česká** z roku **1125**. Tam čteme:

„Paní abatyše Windelmuth dala dokonale přestavěti kostel svatého Petra apoštola založený na statcích téhož kláštera, jehož byla představenou. Když pak si abatyše vyžádala, aby jej biskup posvětil, a podle obyčeje uložila do schrány ostatky svatých, podala mezi jinými sukno na píd' široké, které dostala ze závoje svaté Ludmily, žádajíc, aby je rovněž uložil mezi svaté ostatky.

Tu biskup jaksí rozhodně řekl: »Paní, pomlč o její svatosti; nechej stařenku, ať odpočívá v pokoji.' K tomu abatyše pravila: ‚Nemluv, pane, nemluv tak; neboť Bůh pro její zásluhy mnoho velikých věcí denně činí.«

👉 & 👈 Hrob s ostatky sv. Ludmily v bazilice sv. Jiří

Ihned přinesli na rozkaz biskupův veliký kotel plný žhavého uhlí; biskup vzýval jméno svaté Trojice a vhodil pak látku na uhlí sálající plameny. Kupodivu! Obláček kouře a plamének vyšlehl kolem látky, ale nic jí neuškodil. A ke zvětšení zázraku pro silný žár nebylo možná látku dlouho vyjmouti z plamenů; a když konečně byla vyňata, jevila se tak celá a pevná, jako by téhož dne byla utkána.“

👉 & 👈
Relikviář
sv. Ludmily
z její kaple
v katedrále
Sv. Víta,
Václava a Vojtěcha

Tomba sv. Ludmily v klášteře sv. Jiří na Pražském hradě

Na závěr ještě homilie **Factum est** z konce jedenáctého století:

„Ó země Česká, kdyby sis uvědomila, jak drahocenným darem jsi byla obdařena, jak jasného světla paprsky jsi ozařována, jak mocná ochránkyně svou přímluvou tě podporuje. Uvědom si, že z tvého středu matka věřících a podporovatelka víry vavřínem ověčená do nebes odešla... a jež k Bohu přistoupila, aby za tebe orodovala, jestliže se toho hodnou ukážeš! Ó šťastná země Česká, šťastnou záštitou chráněná! Ó kolik pak jest zemí, které postrádají takové opory a které by zajisté přeradostně jásaly, kdyby ji měly! Ať se tedy ozývají ústa kazatelů k chvále a slávě tak velikého svátku, o němž nás boží zázraky z nebe poučily!“

✦ Kosmova kronika (v ukázce jsou – latinsky – zmíněni Břetislav, Bořivoj, Vladislav i sám Kosmas)

Post libly i Cronica boemoz.
diluuii effusione: p' uroz maligna mte
turri edificanciu chusione humani gen' qd tu
fere estabat ¹⁰ duob; uiris pta illicitis & temerariis
ausis. cu diuina ulcione qd capita uroz. tot iduisa lin
guar genera diuiderent. sic hystoriaca retacione didicim.
un' qsq; eoz uagus & pfugus longe lateq; dispsi. pduisa spa
cia trak errabant. ac dedie idiē corpore decresetes. ingenera
ciones & generaciones multipliciū crescebant. vnde huma
nū gen' dei nutu omia disponente. itantū difusū ē porde
tre. ut p' multa scā. tandē has etiā ipartes deueniret ger
manie. Cū enī omīs illa regio subaretoo axe thanaytenos.
& usq; ad occidua sita. licet iea singula pprūs loca nominib;
nuncupent. generali tam uocabulo germania uocitat. Ad
hoc ista retulim. ut nre itencionis. meli' exeq possim. pposi
tū. Veruntam intim pusq; ad exordiū narracionis ueniam.
intem